

ARQUEOLOGIA I ENSENYAMENT: RECERCA I DIFUSIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DES DE LA UNIVERSITAT

Jezabel Pizarro

Laia Pujol

Paloma González Marcén

Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament-CEPAP/Universitat Autònoma de Barcelona

ANTECEDENTS

Les activitats del Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament van sorgir l'any 1996 com a iniciativa conjunta del Departament d'Antropologia Social i de Prehistòria i la Unitat de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona, amb la voluntat de fer una posada en comú de les experiències i les reflexions de les diferents parts implicades en els projectes educatius i divulgatius entorn a l'arqueologia i, de manera més genèrica, entorn del patrimoni històric. Les seves línies d'actuació pretenen aprofundir tant en el seu contingut científic com en els procediments didàctics emprats, amb una especial voluntat de desenvolupar projectes propis i de donar suport i difondre projectes en curs o experiències recentment realitzades que permetin una avaluació pràctica de les propostes.

La seva és una vocació internacional, interdisciplinària (arqueologia, història, antropologia, pedagogia, museologia, gestió cultural, etc.) i, per tant, interprofessional (investigadors en arqueologia, docents de l'ensenyament primari i secundari, museòlegs). De fet, un dels seus objectius, que a poc a poc es va consolidant, és crear una xarxa de col·laboració estable entre tots aquests àmbits que per la seva diferent procedència disciplinària i professional manquen dels espais i els mitjans per a la necessària interrelació.

Actualment, el Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament forma part del Centre d'Estudis sobre el Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria (CEPAP), pertanyent a la Universitat Autònoma de Barcelona, que es va constituir el passat any 2002. Les activitats desenvolupades pels seus i les seves integrants parteixen del principi que l'arqueologia, com a ciència social, és una disciplina estretament relacionada amb

la societat, no només pel seu objecte d'estudi sinó, sobretot, pel seu destinatari. Això determina que en l'estructura del Centre, format per tres branques de recerca –el Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament, el Laboratori d'Arqueologia Prehistòrica i el Laboratori per a l'Estudi dels Materials Lapídics de l'Antiguitat– es conjumini la recerca arqueològica bàsica amb la realització de projectes educatius i de divulgació que s'hi basen.

EL LABORATORI D'ARQUEOLOGIA I ENSENYAMENT

Tot i que l'àmbit de la difusió i divulgació del coneixement del patrimoni arqueològic comprèn tant l'educació formal com l'anomenada educació informal, així com segments de públic de tot tipus, les activitats del Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament s'han centrat principalment en el públic escolar, entenent com a tal tant l'alumnat dels nivells educatius preuniversitaris com els mateixos docents d'aquest sector de l'ensenyament. Aquesta voluntat d'incidència en la dinàmica escolar concreta ha portat a desenvolupar cinc línies bàsiques d'actuació:

Oferta permanent als centres educatius d'activitats curriculars relacionades amb la recerca arqueològica i la interpretació i valoració del patrimoni històric i arqueològic.

Realització de projectes educatius específics i suport.

Elaboració i posada a l'abast de recursos didàctics sobre els mateixos temes.

Organització de trobades entre professionals dels diferents sectors implicats en la recerca, difusió i ensenyament de l'arqueologia i les ciències socials.

Participació en activitats extraescolars de divulgació científica i educativa.

Aquestes cinc línies d'actuació es regeixen per la premissa que resulta necessari, en primer lloc, plantejar-se què és el que l'arqueologia pot aportar a la formació de l'alumnat preuniversitari i no en la premissa inversa –molt freqüent entre els professionals de l'arqueologia– de quins són els avantatges que obtindrà l'arqueologia o els seus professionals d'una major presència a les aules.¹

1. Activitats per a centres educatius: els tallers mòbils

Des de 1997 fins al juny del 2002, Arqueologia i Ensenyament ha estat oferint activitats didàctiques per a centres educatius a les instal·lacions del Patronat Flor de Maig de la Diputació de Barcelona.² A partir del present curs 2002-2003 aquesta proposta pedagògica es va transformar en un conjunt de tallers mòbils que l'equip d'Arqueologia i Ensenyament porta als centres. D'aquesta manera, es facilita la realització de les diferents activitats relacionades amb l'Arqueologia als centres educatius que tenen problemes de desplaçament. D'una altra banda, el nou format permet d'innovar propostes durant el curs.

Els tallers mòbils d'Arqueologia i Ensenyament es fonamenten en l'arqueologia experimental i les simulacions del mètode d'investigació arqueològica i estan dirigits principalment a l'alumnat d'Educació Primària i als dos cicles d'Educació Secundària Obligatoria, encara que també es poden programar activitats adaptades per a altres nivells educatius o per a públic no escolar. Els seus objectius, tant generals com específics, mantenen els que van guiar, en cursos anteriors, l'oferta pedagògica Flor de Maig; tanmateix, en aquesta nova etapa s'ha optat d'una manera més decidida per la seva adaptació als requeriments de les aules, definint millor els continguts que es volen treballar i emfatitzant els continguts interdisciplinaris propis de l'arqueologia.

Tots els tallers mòbils s'estructuren al voltant d'un conjunt d'objectes replicats, materials orgànics i instruments d'observació, de mesura i classificació, mitjançant els quals s'introdueix el tema de cada taller i es desenvolupa una activitat d'experimentació o de recerca. Tots els tallers compten amb propostes de treball per abans i després de l'activitat i materials de suport per al professorat i l'alumnat. Els tallers mòbils estan dividits en dos àmbits generals: d'una banda, els de simulació i experimentació i, de l'altra, la introducció al mètode arqueològic. La mul-

Taller de paleontologia

Excavació simulada

tidisciplinarietat que caracteritza l'arqueologia facilita que a les activitats desenvolupin no només continguts de l'àrea de Ciències Socials, sinó també de la de Ciències Naturals, Educació Plàstica i Tecnologia.

2. Projectes educatius

La perspectiva amb què Arqueologia i Ensenyament planteja la seva recerca és la de valorar per un igual totes aquelles activitats relacionades amb la pràctica arqueològica. La divisió entre gestió, protecció, recuperació, recerca i difusió del patrimoni arqueològic és una manera de jerarquitzar i afeblir la recerca. Per tant, el propòsit dels projectes en què es treballa és el d'aprofundir en les possibilitats d'interacció entre tots els angles de la pràctica arqueològica, perseguint resultats que no distingeixin entre recerca d'alt nivell i difusió. Així es vol arribar a un públic amb una base social al més àmplia possible, sense diferenciar entre edats ni graus de coneixement. D'aquesta manera es vol participar activament en la renovació dels mètodes d'ensenyament de l'arqueologia a les escoles, a les universitats i al públic

en general, bé sigui a través d'excavacions arqueològiques, de projectes educatius, d'exposicions o mitjançant les tecnologies de darrera generació (multimèdia i audiovisual).

Patrimoni arqueològic per a joves europeus. Els primers agricultors³

Aquest projecte Comenius d'associació entre centres escolars (Acció 1) concedit l'abril de 1997 s'ha realitzat en el marc del Programa Sòcrates de la Unió Europea per a la cooperació en l'àmbit de l'ensenyament. Aquesta acció pretén promoure la cooperació entre centres educatius procedents com a mínim de tres països de la Unió Europea, fomentar els contactes entre l'alumnat d'aquests països i la dimensió europea de la seva educació, potenciar la mobilitat del professorat i millorar el coneixement de les cultures i les llengües dels països europeus.

Els seus objectius didàctics van consistir a apropar les noies i els nois europeus als processos històrics que abocaren a les dones i als homes del passat prehistòric del nostre continent a adoptar una economia productora agrícola i ramadera, i donar a conèixer els elements més característics de la seva vida quotidiana. Aquests objectius es desenvolupen a partir de tres exemples del patrimoni històric local dels quatre centres associats: el jaciment arqueològic de la Bòbila Madurell (Catalunya), el conjunt megalític de Carnac (Bretanya) i les restes arqueològiques d'Avebury (Anglaterra).

Reconstrucció d'una cabana neolítica a l'IES Sant Quirze

Els centres associats en aquest projecte han estat l'IES Sant Quirze (Sant Quirze del Vallès, Catalunya), l'IES La Romànica (Barberà del Vallès, Catalunya), el Collège Les Korrigans (Carnac, Bretanya) i el Christ's Hospital (Horsham, Anglaterra), i van comptar amb

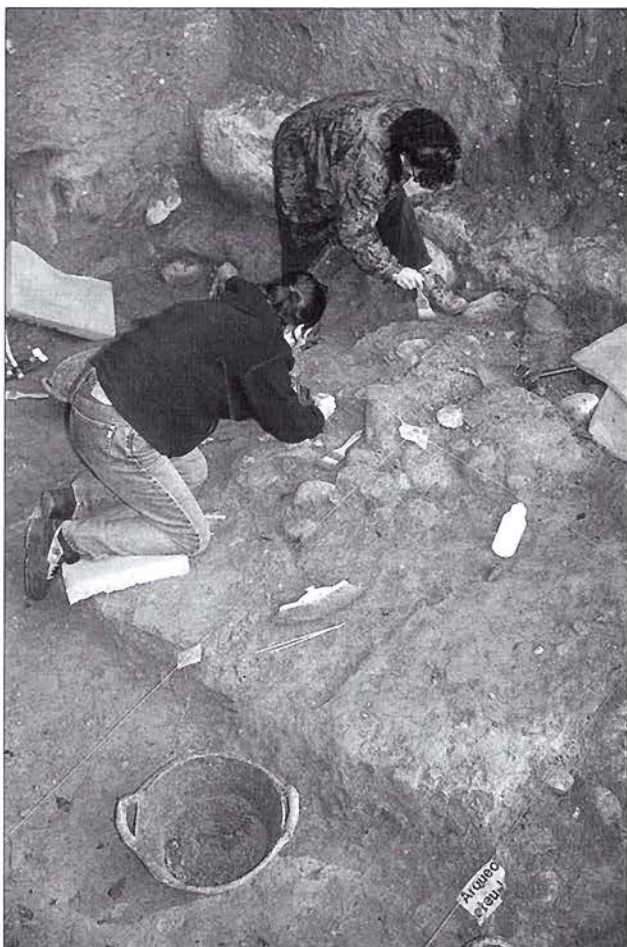
el suport d'Arqueologia i Ensenyament per a la realització de les activitats als centres catalans i per a l'edició del CD-ROM del projecte.

Memòria d'un poble: patrimoni arqueològic i història oral a Sant Quirze del Vallès

El municipi de Sant Quirze del Vallès és especialment ric en restes patrimonials de caràcter arqueològic, malgrat que donat el caràcter efímer de les estructures arqueològiques localitzades degut a les característiques del material argilós sobre el qual van ser construïdes, enormement degradables, no es conserven *in situ*, a causa de la qual cosa la major part de la població les desconeix totalment. Això provoca que aquesta presència arqueològica sigui majoritàriament desconeguda entre la població.

Fruit d'aquesta circumstància van desenvolupar-se des de l'IES Sant Quirze i dins del programa ACOM98 i ACOM99 els projectes *La construcció de la identitat local: didàctica del patrimoni històric a Sant Quirze del Vallès (Vallès Occidental)*, i *Memòria d'un poble: patrimoni arqueològic i història oral a Sant Quirze del Vallès*, cofinançats per la CIRIT de la Generalitat de Catalunya, el grup d'Arqueologia i Ensenyament de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Ajuntament de Sant Quirze del Vallès. Part del projecte ha estat també finançat per la Fundació Caixa Sabadell, dins del seu programa d'ajuts a estudis per a l'any 2002.

Aquest projecte consisteix en l'excavació, amb la voluntat de restituir, a mig termini, el seu aspecte i dissenyar una proposta de presentació al públic, de l'única resta prehistòrica que ha perdurat físicament en el municipi, la balma d'enterrament neolítica de Can Pallàs. Aquest projecte d'excavació, restitució i presentació forma part d'un projecte mixt desenvolupat, com ja s'ha fet esment, des del grup d'Arqueologia i Ensenyament de la UAB, en què participen arqueòlegs i arqueòlogues de la Universitat Autònoma de Barcelona i professorat i alumnat d'ensenyament secundari (específicament de l'IES Sant Quirze de Sant Quirze del Vallès i l'IES La Romànica de Barberà del Vallès). Els nois i les noies dels instituts són alumnes de batxillerat que han desenvolupat el seu treball de recerca dins d'aquest projecte. La seva realització ha posat de manifest, però, la necessitat d'aprofundir en l'aprofitament d'aquest element del patrimoni arqueològic local com a element catalitzador dels sentiments afectius i d'arrelament de la població jove nouvinguda en relació amb la història recent del municipi.

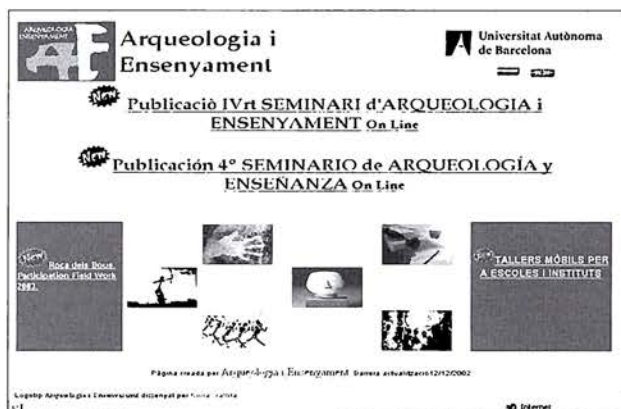

Campanya d'excavació a Can Pallàs (primavera del 2003)

Les troballes de conjunts arqueològics a Sant Quirze del Vallès s'han associat, històricament, a moments de canvi i d'expansió d'aquest municipi vallesà: primer, amb la construcció de la línia de ferrocarril entre Sant Cugat i Sabadell; posteriorment, amb la construcció de l'autopista A-18; i finalment, en els últims anys, amb la seva expansió urbanística i la construcció de grans polígons industrials, comercials i de serveis. La recopilació sistemàtica d'aquests moments, prenent com a fil conductor la descoberta de conjunts arqueològics, representa una eina de recuperació d'imatges i costums i l'adaptació a una nova fesomia i configuració poblacional.

3. Recursos didàctics

Des d'Arqueologia i Ensenyament, també es treballa en la realització de materials que orientin la divulgació de la recerca arqueològica i que puguin utilitzar els diferents col·lectius i institucions relacionats amb l'educació. En aquest sentit, s'han realitzat diferents CD-ROM divulgatius sobre projectes arqueològics a Catalunya i vídeos explicant la meto-

Pàgina principal de la web del Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament

dologia arqueològica. A més, Arqueologia i Ensenyament compta amb una pàgina web, que s'actualitza periòdicament, en la qual es troben diversos continguts de recerca i difusió arqueològiques així com informació de les diferents activitats dutes a terme pel laboratori (<http://seneca.uab.es/arqueologia>).

En concret, l'any 2000 es va publicar en format CD-ROM la "Guia de recursos didàctics de l'arqueologia a Catalunya" (*Treballs d'Arqueologia*, 7),⁴ que també és consultable per Internet (<http://www.bib.uab.es/pub/arqueologia>). Aquesta guia va néixer amb la intenció de fer un recull general dels cada dia més nombrosos recursos didàctics que es poden trobar a Catalunya per a l'ensenyament de l'arqueologia, la prehistòria, la història antiga i el món precolombí. Adreçada bàsicament al professorat d'ensenyament primari i secundari, cerca, precisament, facilitar el coneixement de les activitats que existeixen i convertir-se en una eina de consulta útil per a la planificació i tria d'activitats escolars.

La seva estructura és, per això, eminentment informativa. Bàsicament, consta de quatre apartats configurats per fitxes: oferta pedagògica dels museus, visites didàctiques a jaciments/itineraris arqueològics, tallers didàctics d'arqueologia i recursos editats a l'abast de l'alumnat. També es va incloure un capítol genèric sobre les possibilitats didàctiques de l'arqueologia en el marc de la LOGSE i un annex final amb diferents adreces d'interès relacionades amb aquest tema. En aquest annex fem també menció de les diverses empreses de serveis educatius que inclouen activitats d'arqueologia a la seva oferta, ja que les seves activitats no han estat incloses dintre del catàleg general de la guia, dedicada només a aquelles iniciatives amb un vincle institucional. Està previst publicar una nova edició actualitzada d'aquesta guia per a l'inici del primer trimestre del curs 2003-2004.

En relació amb les tecnologies de la informació i la comunicació, aquestes es perceben com una via de transmissió del coneixement amb unes característiques específiques. És per aquest motiu que el laboratori està desenvolupant una línia de recerca dins aquest àmbit, en la qual s'han d'incloure activitats com ara la participació en el Congrés Internacional d'Aplicacions Computacionals i Mètodes Quantitatius en Arqueologia, la realització d'una tesi doctoral sobre Arqueologia i Realitat Virtual i la col·laboració amb la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (XTEC) per a la realització d'una unitat didàctica sobre la prehistòria catalana a través de quatre jaciments emblemàtics dels diferents períodes.

Les possibilitats de l'accés telemàtic a bibliografia especialitzada i a material gràfic per a la didàctica del patrimoni arqueològic i històric han animat a la posada en marxa d'un projecte de creació d'un centre de recursos virtual que està actualment en fase de disseny i que seria accessible des de la pàgina web d'Arqueologia i Ensenyament.

4. Seminaris d'Arqueologia i Ensenyament

Els seminaris d'Arqueologia i Ensenyament es van iniciar el 1996 amb la voluntat de posar en comú les experiències i les reflexions de les diferents parts implicades en els projectes educatius i divulgatius relacionats amb l'arqueologia i amb el patrimoni històric en general, tant des del punt de vista del seu contingut científic com dels procediments didàctics emprats. Des de bon començament es va posar un èmfasi especial en la presentació de projectes en curs o d'experiències realitzades que permetessin una avaluació pràctica de les propostes.

El propòsit d'aquests seminaris és assolir un àmbit d'abast internacional i interdisciplinari (arqueologia, antropologia, pedagogia, museologia, gestió cultural, etc.) i, en conseqüència, reunir els professionals més diversos. El primer seminari, celebrat el 1996, va dedicar-se a les experiències relacionades amb l'ensenyament de l'arqueologia en els nivells educatius preuniversitaris, dins el context de la nova realitat educativa derivada de l'aplicació a l'Estat espanyol de la LOGSE. El segon seminari, el 1998, va centrar-se en les estratègies de divulgació a partir de l'experimentació i la reconstrucció empàtica en parcs arqueològics. Durant el tercer seminari, l'any 2000, es va fer un repàs de diferents projectes educatius en tots els nivells d'ensenyament reglat des d'una perspectiva comparativa de la realitat europea. El tema del quart seminari, celebrat el passat mes de novembre, va ser la funció social dels museus i les seves estratègies educatives; la reflexió es va dur a terme a

Visita al jaciment de Puig Castellar a Santa Coloma de Gramenet en el marc del III Seminari d'Arqueologia i Ensenyament (novembre del 2000)

partir de les diferents propostes presentades per diferents museus europeus.

Les actes de totes les edicions del seminari es troben publicades a la revista *Treballs d'Arqueologia*, del Departament d'Antropologia Social i Prehistòria, a més de la possibilitat d'accés en línia a les actes de les dues darreres edicions (tercer i quart seminaris, *Treballs d'Arqueologia*, 6 i 8) a partir de la pàgina web de la Biblioteca Digital de la Universitat Autònoma de Barcelona (<http://www.bib.uab.es/pub>).

5. Participació en activitats científiques i divulgatives

Seguint el propòsit de fer arribar la recerca arqueològica a tots els àmbits de la societat, Arqueologia i Ensenyament ha participat en diferents activitats de caire més científic o més lúdic relacionades amb la difusió de l'arqueologia. Cal destacar la participació en tres manifestacions diferents. En primer lloc, les diverses edicions del Mercat de la Prehistòria de Moià, en les quals es mostraven al públic algunes activitats experimentals, com ara la talla de sílex, la realització de foc, etc. En segon lloc, la VI Setmana de l'Ensenyament, celebrada a Terrassa l'any 2002, en què es van provar alguns dels tallers didàctics en la seva versió mòbil, com ara l'excavació simulada i els laboratoris.

Finalment, la participació anual en les Setmanes de la Ciència que organitzen les universitats catalanes i que consisteix en una jornada de portes obertes perquè tothom que ho desitgi vegi el funcionament d'un laboratori de recerca. L'avantatge d'aquestes activitats és que a través de la simulació i la participació del públic es poden apropar d'una manera més didàctica les diferents tasques i mètodes d'investigació en arqueologia a un públic molt variat.

“Arqueòlegs” en plena excavació a la plaça de la Font Vella de Terrassa (maig del 2002)

Un pont entre la recerca i la societat

El Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament és un laboratori interdisciplinari i actiu. Hi col·laboren diferents especialistes pre- i postdoctorals, juntament amb els i les estudiants en formació que s'hi enquaden. D'una altra banda, també està en contacte directe amb diverses institucions no exclusivament universitàries, com ara els centres d'educació Primària i Secundària, els ajuntaments o les instàncies de l'administració relacionades amb el món de la recerca, l'educació i la cultura, ja que considerem que la investigació no s'ha de tancar en el món acadèmic sinó que ha de mantenir una relació dinàmica amb la societat que genera les qüestions a les quals l'arqueologia, encara més com a ciència social, ha de respondre.

NOTES

1. Zimmerman, L. J.; Dasovich, S.; Engstrom, M.; Bradley, L. E. (1994). “Listening to teachers: Warnings about the Use of Archaeological Agendas in Classrooms in the United States”. A: P. G. Stone i B. L. Molyneaux (ed.). *The Presented Past: Heritage, Museums, and Education*. Routledge, Londres i Nova York. Pàg. 359-374.
2. González Marcén, P.; Castañeda, N.; Armentano, N.; Barahona, M.; González, J. (1998). “La recerca a l'abast: l'experiència del Parc Arqueològic del Patronat Flor de Maig”. A: P. González Marcén (ed.). *Actes del II Seminari Arqueologia i Ensenyament, 12-14 de novembre de 1998*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Pàg. 65-84.
- González Marcén, P. (1998). “Fa molts anys, a la prehistòria...”. *L'Avenç*, 225. Pàg. 54-56.
3. Bardavio, A.; Gatell, C. (2000). “Els primers pagesos. Un projecte educatiu en el marc de la Unió Europea. A: *Recerca, ensenyament i patrimoni local: una visió des d'Europa*. Actes del III Seminari d'Arqueologia i Ensenyament. *Treballs d'Arqueologia*, 6. Pàg. 13-40.
4. Montón, S. (coord.). (2000). “Guia de recursos didàctics de l'arqueologia a Catalunya”. *Treballs d'Arqueologia*, 7.